Jarosław GRYZ¹

WSPÓLNOTA BEZPIECZEŃSTWA

Wiedza o otaczającym świecie, rzeczywistości społecznej, jej funkcjonowaniu składa się z wielu rozmaitych teorii, praw, pojęć, wreszcie koncepcji otaczającego nas świata. Rzecz w tym, że tylko część z nich jest prawdziwa i to tylko w określonych, często przypadkowych, okolicznościach. Stąd rozróżnienie o ich prawdziwości bądź braku takiej jest obciążone ryzykiem i błędem. Rzecz dotyczy także wspólnot bezpieczeństwa tworzonych przez ludzi i z ich udziałem. Ma to swoje konsekwencje w każdym aspekcie działalności ludzkiej, a także sposobach ich określania. Pojmowanie bezpieczeństwa wspólnot społecznych ma długą tradycję. Cechuje ją przy tym różnorodność i dowolność wykładni społecznych, religijnych, politycznych, ekonomicznych, innych. Od Arystotelesa, przez teologów, po współczesnych autorów odwołujących się do kategorii wspólnot, jako elementu konstytuującego więzi społeczne, istniejący ład. Związek, między poznaniem, a zrozumieniem, a właściwie chęć jego dostrzeżenia w obszarze bezpieczeństwa wspólnotowego stał się podstawą do podjęcia niniejszych rozważań. Są one jednak ograniczone. Nie podjęto rozważań ukierunkowanych na tożsamość i jej znaczenie we wspólnotach bezpieczeństwa. Nie wyeksponowano także idei i szerzej ideologii leżących u podstaw formowania i przekształcania tych wspólnot. Pominięto także mechanizmy wpływu kształtowane m.in. przez różne grupy nacisku występujące w systemach politycznych. W związku z powyższym, celem niniejszego artykułu jest ukazanie teoretycznych podstaw formułowania bezpieczeństwa wspólnot społecznych. Ponadto, udzielenie odpowiedzi na pytanie, które związki budują bezpieczeństwo wspólnot społecznych. W konsekwencji uzyskanie wiedzy będącej podstawą formułowania polityki i strategii bezpieczeństwa państwa.

Słowa kluczowe: wspólnota bezpieczeństwa, bezpieczeństwo psychospołeczne, więzi społeczne

1. WSTĘP

„Niezależnie od tego, co myślimy lub sobie wyobrażamy, ludzkim zachowaniem rządzi strach (*phobos*), własny interes (*kredos*) i honor (*doxa*). Te aspekty ludzkiej natury są odpowiedzialne za wojnę i niestabilność oraz tworzą *antrophinon* – «kondycję ludzką». Owa kondycja prowadzi z kolei do kryzysów politycznych: gdy czysty instynkt (*phisis*) góruje nad prawami (*nomoi*) polityka ustępuje pola anarchii. Sposobem na przezwycięzenie anarchii nie jest negocjowanie istnienia strachu, własnego interesu ani honoru, lecz kontrolowanie ich dla uzyskania moralnych rezultatów”². Każda grupa ludzi, społeczność, społeczeństwo, by mogły funkcjonować, tworzą określoną formę zbiorowości, wspólnot, które zazwyczaj potwierdza ustrój państwa oraz praktyka

¹ Prof. dr hab. Jarosław Gryz, Akademia Obrony Narodowej, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, al. gen. Antoniego Chruściela "Montera" 103, 00-910 Warszawa, e-mail: j.gryz@aon.edu.pl

² R.D. Kaplan, *Polityka Wojowników. Dlaczego przywództwo potrzebuje pogańskich wartości*, Sprawy Polityczne, Elbląg 2008, s. 79.

działania jego instytucji. Ten truizm, mimo upływu tysięcy lat, nie stracił nic na znaczeniu w kontekście określania bezpieczeństwa pojedynczych ludzi, czy też ich zbiorowości. Współcześnie ma on także uniwersalne zastosowanie, między innymi przy projektowaniu zarządzania strategicznego bezpieczeństwem państwa. Można tu wskazać na poszczególne poziomy budujące bezpieczeństwo wspólnot społecznych (rys. 1). Należy przy tym podkreślić, że oddziałują one na siebie, wzajemnie się determinując.

Rys. 1. Poziomy bezpieczeństwa wspólnot społecznych
Źródło: opracowanie własne.

Psychospołeczny poziom bezpieczeństwa określa poziom polityczny w ramach społeczeństwa, ten zaś określa strategiczny poziom, związany z doбором celów oraz ich realizacją. Rozróżnienie tych poziomów jest o tyle istotne, że zawierają w sobie zestawy pojęć, które wzajemnie się dopełniają. Budują one przy tym nie tylko zakres poznania, lecz wskazują, gdzie jest formułowane i zapewniane bezpieczeństwo.

Pierwszy z tych poziomów stanowi psychospołeczny poziom bezpieczeństwa (rys. 1). Innymi słowy – jest to bezpieczeństwo psychospołeczne. Przyjmując, że siła demokratycznego państwa opiera się na moralności jego obywateli, elementami łączącymi jednostki i poszczególne grupy są skłonności do działań prospołecznych oraz uznanie prymatu dobra wspólnego nad dążeniami indywidualnymi. Ryszard Klamut wskazuje na

kategorię potrzeb, która odgrywa w tym zakresie podstawową rolę³. Psychospołeczny poziom bezpieczeństwa obejmuje przede wszystkim te potrzeby, które za Abrahamem Maslowem definiowane są jako fizjologiczne i bezpieczeństwa⁴. Potrzeby odnoszone są przy tym do wartości związanych z samoidentyfikacją oraz identyfikacją zbiorowej społeczności w ramach wspólnoty bezpieczeństwa. Odwołując się do wykładni prezentowanej przez Klamutę, można stwierdzić, że są one decydujące przy podejmowanych wyborach, przyjmowanych postawach oraz sposobach postępowania⁵.

Dobro wspólne jest podstawowym czynnikiem łączącym obywateli w jedną społeczność – wspólnotę. Tworzy ono poczucie jej wyjątkowości oraz kształtuje tożsamość indywidualną i zbiorową. Postać polityczną wspólnoty nadają wartości polityczne, wynikające z wartości społecznych. Jest to ważne rozróżnienie, ponieważ wskazuje na różnicowanie się wartości, a tym samym wspólnot bezpieczeństwa i tego, co jest uznawane za im tożsame. Powiązania między wartościami społecznymi oraz politycznymi, wynikające z nich różnice w sposobie ich pojmowania, są rezultatem sposobu sprawowania władzy, jej działań w czasie. Stanowią także rezultat celów, które instytucje władzy politycznej formułują w stosunku do wartości społecznych uznanych za polityczne. Zwykle ich postać jest odmienna w wypadku polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa, a stopień korelacji warunkowany jest czynnikami politycznymi (typem państw), społecznymi (charakterem społeczeństw), ekonomicznymi (zaawansowaniem w rozwoju i jego wykorzystywaniem), militarnymi (zdolnością do utrzymania, niekiedy narzucenia własnych wartości innym państwom lub podmiotom stosunków międzynarodowych). Wskazane czynniki kreują przy tym współczesną wykładnię pojmowania bezpieczeństwa społeczności ludzkich w ich organizacji wewnętrznej⁶. Budują także podstawy rozumienia tego, czym są współczesne wspólnoty bezpieczeństwa w państwach demokratycznych oraz w jaki sposób ze sobą korelują w stosunkach międzynarodowych.

³ „Opisuje się je [potrzeby] w różny sposób, lecz można wskazać na jedną istotną charakterystyczną cechę – stanowią wewnętrzny czynnik motywacyjny. Mądrzycki definiuje je jako wymogi, których spełnienie jest niezbędne do kontynuacji życia, rozwoju i prawidłowego funkcjonowania człowieka. Odnoszą się one do określonych relacji pomiędzy jednostką a środowiskiem – człowiek potrzebuje pewnych zasobów, by żyć i właściwie funkcjonować, a potrzeby pozwalają te zasoby zdobywać (pozwalały te zasoby zdobywać – powinno być, dążyć do ich identyfikacji i zaspokojenia – przyp. autora.). Źródłem aktywności jest napięcie, które pobudza organizm do działania”. R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej” nr 286 „Ekonomia i Nauki Humanistyczne” 4/19 (2012), s. 42.

⁴ Są to potrzeby „stabilizacji, zależności, opieki, uwolnienia od strachu, lęku i chaosu; potrzeba struktury, porządku, prawa, ograniczeń, oparcie w opiece itd.” A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1990, s. 76.

⁵ „Wartości rozumiane jako przekonania są jednocześnie powiązane z emocjami, dlatego kierują procesami oceniania i selekcjonowania działań, zdarzeń, ludzi oraz samego siebie, w efekcie stanowią podstawę do świadomej preferencji jednego przedmiotu nad inny. Ten przedmiot (osoba, zdarzenie, sposób postępowania), który ma większą wartość («cenniejszy») dla osoby, jest traktowany jako mający większą wartość”. P.K. Oleś, *Z badań nad wartościami i wartościowaniem: niektóre kwestie metodologiczne*, „Roczniki Psychologiczne” 2002/5, s. 54, cyt. za: R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne...*

⁶ K.P. Marczyk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne państw członkowskich Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2012, s. 27–81.

2. BUDOWA ZINTEGROWANYCH WSPÓLNOT SPOŁECZNYCH

Do budowy zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa dochodzi na określonej przestrzeni w danych uwarunkowaniach społecznych, ekonomicznych, politycznych, kulturowych, czy też środowiskowych. Nadają one charakter jakości życia zarówno pojedynczego człowieka, jak i całej zbiorowości. Ponadto, formują postać ładu wewnętrznego oraz w znaczący sposób determinują formy relacji z otoczeniem w którym występują inne formy wspólnot społecznych, zazwyczaj zorganizowanych w państwa. Stopień i charakter zintegrowania danej społeczności, a w niej rola i miejsce człowieka, rodziny, grup społecznych, kształtuje ich oczekiwania, wpływa na udzielane wsparcie, podejmowane działania. Ten aspekt bezpieczeństwa państwa wskazuje przede wszystkim na związki między jakością życia a tożsamością. Ich relacje określa, a poniekąd także wyraża poziom bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo, jego pojmowanie staje się tożsame dla ludzi i ich zbiorowości. Mechanizmy społeczne odnajdywane w strukturach, normach i instytucjach stanowią refleksję sposobów myślenia o zapewnianiu bezpieczeństwa państwa. Zasadnicze zapewnianie bezpieczeństwa w wymiarze społecznym odbywa się na poziomie psychospołecznym. Na nim ma miejsce wybór, jakie oczekiwania będą udziałem jednostki i zbiorowości, które z nich zostaną zaspokojone w czasie. Ten aspekt rozważań wskazuje jednoznacznie na długookresową wizję państwa, jako element potwierdzający określoną postać ładu. Biorąc pod uwagę te rozważania, za Anne Mette Kjaer można wskazać na trzy elementy konstytuujące ten sąd.

Pierwszy odnosi się do systemów panowania nad wszystkimi poziomami ludzkich działań: od grupy w postaci rodziny po organizację o charakterze ponadnarodowym. To ujęcie wskazuje zasadniczo na sprawowanie władzy poprzez kontrolę, co ma swoje konsekwencje, między innymi o charakterze międzynarodowym⁷. Element ten dotyczy formy, w jakiej realizowane jest bezpieczeństwo indywidualne i zbiorowe w strukturach społecznych. Nabiera ono wspólnie szczególne znaczenia i wynika z upowszechniania procesów komunikacji zmieniających istniejące schematy relacji interpersonalnych, a w konsekwencji ujmowania i pojmowania problematyki bezpieczeństwa przez instytucje władzy politycznej i społeczeństwo.

Drugi element odnosi się do samoorganizujących się sieci współzależności, wymiany środków oraz zasad gry podmiotów społecznych niezależnych od państwa⁸. Stanowią one rezultat sposobu sprawowania władzy politycznej oraz kultury politycznej danego społeczeństwa. Element ten ukazuje przy tym istotne rozróżnienie między rządzeniem a rządem. Zjawisko to kreuje swoisty dualizm podmiotów władzy, nie ograniczając ich wyłącznie do państwa. Jest to szczególnie istotne, gdyż niesie z sobą daleko idące konsekwencje dla podmiotów bezpieczeństwa, jak i sposobów jego zapewniania, rozszerzając ramy, w których zapewniane i kreowane jest bezpieczeństwo społeczności ludzkich w ramach państwa⁹.

⁷ J.N. Rosenau, *Governance in Twenty-First Century*, „Global Governance” vol. 1 1995, s. 13–43, cyt. za: A. M. Kjaer, *Rządzenie, Sic!*, Warszawa 2009.

⁸ R.A.W. Rhodes, *Understanding Governance. Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*, Open University Press, Buckingham 1997, s. 15, cyt. za: A.M. Kjaer, *Rządzenie, Sic!*, Warszawa 2009, s. 11.

⁹ B. Buzan, Ch. Jones, R. Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, Columbia University Press, New York 1993, s. 79.

Trzeci element odnoszony jest do panowania nad formalnymi i nieformalnymi zasadami gry politycznej, którą uprawiają organy władzy. Na tym tle misja, cele, zadania związane z zapewnianiem bezpieczeństwa państwa skupiają się w tych ośrodkach, które są związane z ustalaniem zasad sprawowania władzy, a także z rozwiązywaniem konfliktów społecznych, których osią są te zasady¹⁰. Trzeci element dotyczy formuły rządzenia określającej sposoby zapewniania bezpieczeństwa. W związku z tym idee społeczne, polityczne, ekonomiczne, kulturowe, inne oraz ich wyraz pod postacią misji, celów oraz zadań realizowanych w czasie i na określonej przestrzeni przez instytucje państwa tworzą ramy działań związanych z zapewnianiem bezpieczeństwa narodowego oraz jego przekształcaniem.

Każdy z wymienionych i opisanych elementów zawiera przy tym odmienną charakterystykę bezpieczeństwa wpisaną w kontekst władzy, a tym samym zawiera inny sposób określania misji, celów, zadań w zakresie bezpieczeństwa narodowego. Jest to szczególnie istotne w kontekście kultury politycznej występującej w danym społeczeństwie, „pamięci instytucjonalnej” struktur władzy. Na tym tle zaś kultury strategicznej związanej z formułowaniem i osiągnięciem celów w zakresie bezpieczeństwa narodowego. Należy w tym miejscu podkreślić, że wskazane elementy wpływają na sposoby organizacji bezpieczeństwa narodowego, a także udział w niej społeczeństwa. Rzeczą dotyczy także udziału danej wspólnoty, społeczności, a w konsekwencji społeczeństwa, w stosunkach z innymi wspólnotami, społecznościami i społeczeństwami. Zasadniczą kwestią jest przy tym sposób organizacji samej wspólnoty oraz zapewniania w jej ramach bezpieczeństwa, przede wszystkim w procesach psychospołecznych.

W związku z tym bezpieczeństwo państwa konstituują wzajemnie dopełniające się czynniki. Wśród nich można wymienić:

1. Zakres indywidualnych i zbiorowych wolności oraz możliwość ich zapewniania i realizacji (w ramach społeczeństwa obywatelskiego lub zbioru zaautonomizowanych jednostek w całości podporządkowanych celom państwa, jest on charakterystyczny dla ustrojów autorytarnych i totalitarnych).
2. Poziom rozwój intelektualny, techniki i technologie, którymi posługują się jednostki i całe społeczeństwo, i związane z tym dążenia do utrzymania określonego poziomu dobrobytu.
3. Efektywny monopol prawomocnej władzy sprawowanej przez państwo oraz kierowanie jego aktywności zgodnie z prawem.
4. Strategie rozwoju społecznego związane z redystrybucją dóbr w związku z dążeniem do utrzymania lub przekształcenia określonych struktur społecznych, form własności, wynikających z nich wpływów oraz ról społecznych.
5. Ochrona ładu i porządku publicznego oraz wszelkich form konstituujących bezpieczeństwo indywidualne i zbiorowe.
6. Zapewnianie bezpieczeństwa przedstawicieli instytucji państwa.
7. Zapewnienie bezpieczeństwa społeczeństwa zorganizowanego w państwo.

Bezpieczeństwo państwa konfigurowane jest przez więzi społeczne. Wpisane są one w określoną przestrzeń terytorialną, społeczną, kulturową, polityczną, ekonomiczną. Współcześnie proces ich przekształceń jest dodatkowo poddany zmianom pod wpływem udziału danej wspólnoty w stosunkach z innymi wspólnotami tworzącymi społeczeństwa i

¹⁰ G. Haydn, J. Court, *Governance and Development*, World Governance Survey Discussion Paper 1, United Nations University, Tokyo 2002. cyt. za: A.M. Kjaer, *Rządzenie...*

państwa lub ich pozbawionymi, a występującymi samoistnie (np. w wymiarze wewnętrznym ze wspólnotami imigrantów lub w wymiarze zewnętrznym w stosunkach ze społecznościami państw uznawanych za upadłe). Dzieje się tak przez:

- stosunek między społecznościami tworzącymi wspólnoty kulturowe, polityczne, ekonomiczne i inne;
- akceptację, tolerancję lub odrzucenie innych społeczności, społeczeństw, ich wartości, utożsamianych z nimi postaw, metod i form działania;
- podejmowane lub zaniechane działania w stosunku do innych społeczności ludzkich, społeczeństw warunkowane postawami społecznymi.

Zmiana w sposobach zapewniania bezpieczeństwa państwa oznacza redefinicję bądź utrzymanie preferowanych wartości, identyfikowanych z nimi potrzeb, formułowanych w stosunku do nich interesów oraz celów związanych z określoną postacią egzystencji i rozwoju społecznego, kulturowego, politycznego, ekonomicznego i innych. Zasadniczą rolę odgrywają przy tym środki przekazu medialnego, opinie przedstawicieli władz, ludzie i ośrodki opiniotwórcze oraz preferencje społeczne. Te ostatnie są zwykle bardzo zróżnicowane. Mogą się odnosić do tradycji, kultury, historii, lecz także rzeczywistości oraz postrzegania przyszłości wzajemnych relacji między wspólnotami. Tworzy to wszystko zasadniczy rys przekształcania wspólnot społecznych, ich bezpieczeństwa w czasie i na określonej przestrzeni.

3. KSZTAŁTOWANIE ZACHOWAŃ SPOŁECZNYCH

Współczesne instytucje państwa wraz ze społecznymi występują jako swoiste „narzędzia” kształtowania postaw i zachowań ludzkich leżących u podstaw polityki i strategii bezpieczeństwa państwa. W państwach demokratycznych dążą one przede wszystkim do budowania zintegrowanych i świadomych obywatelsko wspólnot na poziomie lokalnym. Tego rodzaju wspólnoty wymagają przede wszystkim zapewnienia poczucia bezpieczeństwa. Dzieje się tak w wyniku zaangażowania instytucji państwa w zapewnienie pomocy oraz wsparcia w sytuacji wystąpienia jakichkolwiek zagrożeń, które naruszałoby funkcjonowanie wspólnot lokalnych¹¹. W społeczeństwach państw demokratycznych wspólnota taka wymaga także poczucia istotności wpływu człowieka na sprawy społeczne – tego, że od niego coś zależy. W związku z tym współczesne zintegrowane strategie bezpieczeństwa państw wyrażające sposoby zarządzania bezpieczeństwem kładą szczególny nacisk na rozwój i wspieranie inicjatyw o charakterze lokalnym. W stosunku do tych inicjatyw nie dokonywana jest ocena oraz wspierany i projektowany rozwój inicjatyw o charakterze regionalnym, a w konsekwencji ogólnopństwowym i ponadpaństwowym. Współcześnie te poziomy aktywności wzmacniane są dodatkowo

¹¹ Swoisty katalog działań w tym zakresie zaprezentowano w *Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007–2015*. Wśród nich wymieniono: „zapobieganie i zmniejszanie przestępczości oraz zagrożenia terrorystycznego, zapobieganie i łagodzenie skutków katastrof naturalnych, technologicznych i spowodowanych działalnością człowieka, a także zmniejszania niewydolności sądownictwa, prokuratury i policji oraz podejmowanie inicjatyw edukacyjnych na temat zachowań w sytuacjach kryzysowych”. *Strategia Rozwoju Kraju lata 2007–2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 27 czerwca 2006.

innymi elementami potwierdzającymi bezpieczeństwo danego społeczeństwa i państwa¹². Ponadto istotne jest wsparcie współdziałających ze sobą społeczeństw (w wypadku Polski dzieje się tak m.in. poprzez różnego rodzaju fundusze udzielane w ramach Unii Europejskiej, a także dzięki współpracy służącej zapewnianiu bezpieczeństwa, m.in. z Sojuszem Północnoatlantyckim, Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Organizacją Narodów Zjednoczonych oraz z innymi organizacjami rządowymi i pozarządowymi).

Kreowanie współczesnych wspólnot bezpieczeństwa odbywa się między innymi poprzez wspieranie inicjatyw w zakresie lokalnego rozwoju gospodarczego, tworzenia miejsc pracy, edukacji, prospołecznych zachowań, dobroczynności itp.¹³ Jak stwierdzono w *Strategii Rozwoju Kraju lata 2007–2015*, istotnym celem rządu i samorządu terytorialnego staje się umacnianie kapitału społecznego oraz wspieranie społeczeństwa obywatelskiego dzięki możliwości artykulacji interesów i potrzeb obywateli oraz działania na rzecz ich realizacji. Zakłada ona, że rolę odegra w tym między innymi społeczna samoorganizacja. W tym zakresie zidentyfikowano grupę działań prospołecznych służących rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego. Wśród nich wymieniono przede wszystkim kształtowanie dynamicznej wspólnoty społecznej rozumianej jako zbiorowość zdolną do formułowania racjonalnych celów i tworzenia instytucji służących ich osiągnięciu. Ponadto ważne jest wzmocnienie: wzajemnego zaufania między obywatelami; tożsamości (narodowej, regionalnej czy lokalnej); umiejętności organizacyjnych społeczeństwa poprzez zaangażowanie instytucji publicznych¹⁴. Opisane działania należy uznać za te, które konstytuując projektowanie zarządzania strategicznego bezpieczeństwem państwa służą pojedynczym ludziom i ich społecznościom. W tym kontekście zidentyfikowano kluczowe obszary zadań wzmacniających wspólnotę społeczną, rozumianą jako wspólnota bezpieczeństwa, oraz funkcjonowanie w jej ramach władzy publicznej. Są to:

- budowa oraz utrzymanie wiarygodnej, zasługującej na społeczne zaufanie i sprawnej władzy publicznej. „Władza publiczna powinna być wiarygodnym partnerem dla innych (obywateli, organizacji obywatelskich, organizacji przedsiębiorców, organizacji eksperckich). Aby to osiągnąć, administracja służąca państwu i społeczeństwu musi być otwarta, przejrzysta, nastawiona na dialog, sprawna i zdolna do adaptacji”¹⁵;
- przeciwdziałanie korupcji, zarówno w obszarze korupcji administracyjnej, jak i tak zwanego zawłaszczania państwa. „Konieczne będzie przeprowadzenie reformy prawa i sposobu działania administracji publicznej, jak również budowanie narodowego systemu prawości, który wspomógł proces przeciwdziałania korupcji w sektorze publicznym m.in. dzięki szerokiemu uczestnictwu obywateli, sektora prywatnego i środków masowego przekazu w życiu społecznym”¹⁶;
- budowa sprawnego systemu ratownictwa, ochrony ludności oraz zarządzania kryzysowego. „Model powszechnego systemu ochrony ludności powinien zostać oparty

¹² W. Sójka, *Systemy wymiany informacji w ramach Unii Europejskiej*, [w:] *System reagowania kryzysowego Unii Europejskiej*, red. J. Gryz, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 359–412.

¹³ *Strategia Rozwoju Kraju lata 2007–2015*..., s. 36.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, s. 37.

na zasadzie prymatu układu terytorialnego. Oznacza to położenie ciężaru podejmowania decyzji na poszczególnych szczeblach podziału terytorialnego i ograniczenia możliwości dyrektywnej ingerencji władzy, działającej na wyższym szczeblu podziału, do chwili przejęcia przez nią (w sytuacjach kryzysowych) odpowiedzialności za podejmowane decyzje. Ponadto należy przyjąć zasadę udziału obywateli, członków lokalnej lub regionalnej wspólnoty w działaniach związanych z opanowaniem sytuacji kryzysowej”¹⁷;

- wspieranie samoorganizacji społeczności lokalnych. „System ładu publicznego i bezpieczeństwa będzie oparty o współpracę władz centralnych z samorządem terytorialnym oraz wspólnotami lokalnymi. Wspierana będzie działalność rad osiedli i rad wiejskich (na szczeblu niższym niż gmina). Rozszerzane będą możliwości przekazywania niektórych kompetencji rad gmin na poziom rad osiedli. Uzupełnieniem tych działań będzie inicjowanie i wspieranie programów edukacji społecznej służących budowaniu spójności społecznej i kształtowaniu umiejętności wspólnego działania na poziomie gmin lub wsi (osiedli), jak również organizacji pozarządowych. Zapewnianie dobrej współpracy mieszkańców i władz lokalnych wymaga skutecznego rozwijania *e-government*, wdrażania przejrzystości procedur decyzyjnych na szczeblu lokalnym, wdrażania procedur uczestnictwa obywateli w procesie decyzyjnym na szczeblu lokalnym, inicjowania oraz wspierania praktyki lokalnej policji środowiskowej (korzystając z doświadczeń innych krajów). Ponadto rozwijane będą lokalne sieci komunikacji społecznej (prasa lokalna, lokalne strony internetowe)”¹⁸;

- promocja aktywnej polityki społecznej, w tym prorodzinnej, zwłaszcza w zakresie funkcji ekonomicznych, opiekuńczych i wychowawczych. „Polityka w tym zakresie oznacza systemowe wsparcie rodzin, szczególnie w pierwszych latach wychowywania dzieci, obejmujące działania w obszarze sfery zdrowotnej, bytowej, edukacji i wychowania, a także budowanie kompleksowego systemu wspierania łączenia rodzicielstwa i pracy zawodowej. Wymaga to kompleksowych inicjatyw zarówno na poziomie centralnym, jak i regionalnym, administracji publicznej, ale także pracodawców i środowisk lokalnych. W efekcie tych działań oczekiwać należy wzrostu stabilności rodzin, zwiększenia dzietności, a także ograniczenia zjawisk niepożądanych, takich jak dziedziczenie biedy”¹⁹.

Jest przy tym rzeczą symptomatyczną, że wskazane działania i towarzyszący im katalog zadań opisują rzeczywistość *in statu nascendi*. Potwierdza to nie tylko pogląd o działaniach instytucji państwa kształtujących określony stan rzeczy, lecz także wskazuje na zakres identyfikowanych słabości w obszarze społecznym. Jest to jeden z podstawowych argumentów przemawiających za koniecznością zarządzania bezpieczeństwem państwa na poziomie strategicznym, przez właściwy dobór celów. Wskazuje to na następujące elementy konstytuujące jego tworzenie:

1. Budowa więzi społecznych między instytucjami władzy politycznej a społeczeństwem poprzez upowszechnianie dobrych praktyk aktywności indywidualnej i zbiorowej służącej ogółowi.

2. Inicjowanie oraz udział w działaniach organizacji społecznych instytucji państwa w takim zakresie, jaki podyktowany jest potrzebami, a niekiedy koniecznością.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

3. Kreowanie adekwatnych, prospołecznych polityki i strategii służących wzmocnieniu bezpieczeństwa wspólnot społecznych, społeczeństwa przez instytucje państwa.

4. Zarządzanie działaniami instytucji publicznych przez ich ukierunkowanie na reaktywną oraz proaktywną formę działań służących ładu, stabilności, bezpieczeństwu indywidualnemu i zbiorowemu w różnych jego wymiarach.

5. Synergia działań wewnątrz państwa z tymi prowadzonymi w jego otoczeniu z udziałem innych podmiotów środowiska międzynarodowego, które służą bezpieczeństwu wspólnot narodowych i ponadnarodowych (np. w takich organizacjach, jak Organizacja Narodów Zjednoczonych, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Unia Europejska, Sojusz Północnoatlantycki oraz wielu innych o charakterze przede wszystkim regionalnym).

To zestawienie elementów konstytuujących tworzenie bezpieczeństwa państwa w jego wymiarze wewnętrznym pozostaje niepełne bez uwzględnienia działań, które podejmuje ono w swoim otoczeniu i które są podejmowane w stosunku do niego. Ten aspekt wskazuje na kształtowanie wspólnoty bezpieczeństwa przez inne podmioty, państwowe i pozapaństwowe.

Wykładnia związana z tym tematem została stworzona w latach pięćdziesiątych XX w. przez Karla Deutscha. Odnosił się on do tworzenia wspólnoty ponadnarodowej w zakresie bezpieczeństwa przez państwa położone po obu stronach Atlantyku²⁰. Odwołano się wówczas do wspólnych korzeni państw demokratycznych oraz budowy na tej płaszczyźnie więzi międzynarodowych wyrażających wspólne wartości społeczne i polityczne. Należy podkreślić, że tradycja bezpieczeństwa wspólnotowego, występująca już u Arystotelesa, Cyserona czy Emanuela Kanta, tym razem została utożsamiona przez Karla Deutscha z państwem i jego instytucjami, a właściwie z ich działalnością w zakresie stosunków społecznych określanych mianem międzynarodowych²¹. Idea ta została współcześnie rozwinięta przez Emanuela Adlera i Michaela Barnetta.

²⁰ J. Gryz, *Instytucjonalizacja stosunków transatlantyckich*, Scholar, Warszawa 2004.

²¹ W czasach nowożytnych wykładnia wspólnotowa reprezentowana jest od idei Adama Smitha po idee Woodrowa Wilsona. Takie założenia Adama Smitha, jak powstanie wolnego handlu, pojawienie się podziału pracy, postępu, brak interwencjonizmu państwowego oraz powstanie instytucji dobra wspólnego, legły u podstaw sformułowania sądu, że pokój jest wynikiem współzależności. Z kolei poglądy Emanuela Kanta dotyczące tego, że powinny istnieć regulacje ograniczające swobodę państw, dążące do przezwyciężenia stanu natury, zapewniające trwałe pokój, rozwój demokracji, handlu, stosunków transgranicznych oraz powstanie pokojowej federacji państw, stały się konceptualną podstawą procesów integracji europejskiej i stosunków międzynarodowych w XX w. Na tym tle idee Wilsona, według których wojny są wynikiem niedemokratycznej natury systemu międzynarodowego oraz zawartej w nim równowagi sił, zakładające jawność traktatów, zniesienie barier gospodarczych, dokonanie redukcji zbrojeń, rozwiązanie sporów kolonialnych, a także ustanowienie prawa narodów do samostanowienia w oparciu na powszechnej organizacji międzynarodowej będącej gwarantem nienaruszalności terytorialnej i suwerenności wszystkich państw stanowiły podstawę powołania Ligi Narodów, a następnie Organizacji Narodów Zjednoczonych i jej agend, Grupy Banku Światowego. Były one także reakcją na przeciwnie poglądy. Warto podkreślić, że wskazane koncepcje znalazły zastosowanie w ładu międzynarodowym, który jest kształtowany od czasów I wojny światowej do dziś. J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych*, PWN, Warszawa 2007, s. 107; J. Gryz, *Bezpieczeństwo państwa. Władza – Polityka – Strategia*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2013, s. 55.

Na podstawie obserwacji Deutsch stwierdził, że struktury społeczne tożsame różnym organizmom państwowym tworzą więzi oparte na stosunkach społecznych i stosunkach między przedstawicielami reprezentującymi organy władzy. Według niego konfrontacja między państwami występująca w systemie międzynarodowym łączy się z reakcją na nią w postaci powstania wspólnot bezpieczeństwa. Łączy się ona przy tym z dążeniem państw do zawierania krótko- lub długotrwałych sojuszy (szczególnie w regionach geograficznych, gdzie są one położone). Decydujące są przy tym czynniki polityczne związane z określonymi postawami, preferencjami²². W sytuacji pojawienia się takich sojuszy ich uczestnicy dzielą wspólne wartości, normy oraz symbole. Służą one wspólnej komunikacji oraz podtrzymaniu określonych skłonności, woli do współpracy. Uczestnicy wspólnoty, budując pluralistyczne środowisko swojego bezpieczeństwa, traktują je jako synonim, a zarazem wyraz jakości życia²³.

Charakterystyczny rys bezpieczeństwu wspólnotowemu na poziomie narodowym i ponadnarodowym nadają przy tym:

- wspólne wartości, idee i wiedza, będące przesłankami, a zarazem rezultatami współpracy;
- rozwój sieci społecznych, instytucji, środków masowego przekazu itp., które przekazują wspólne wartości do społeczeństwa obywatelskiego. Sprawia to, że charakter społeczny polityk realizowanych globalnie powinien być brany pod uwagę jako jeden z imperatywów określających bezpieczeństwo;
- procesy komunikacji, zarówno w sferze politycznej, jak i społecznej („komunikacja umożliwia grupie wspólne myślenie, wspólne widzenie i wspólne działanie”);
- dążenie do pokojowej zmiany aktorów (państw, instytucji państwa, obywateli), która może być dokonywana poprzez wspólne instytucje (na tym tle przypisywanie wiodącej roli centrom rozwoju w społecznej edukacji);
- stosowne zasoby środków oraz normy umożliwiające właściwe podejmowanie działań, współpracy w sytuacjach tego wymagających. Zmiany okoliczności, czy też posiadanych zasobów mogą dokonywać przekształceń w obrębie wspólnoty bezpieczeństwa;
- zmniejszanie lub ograniczanie interesów indywidualnych członków wspólnoty bezpieczeństwa na rzecz zbiorowych. Forsowanie interesów tożsamyh tylko dla jednego podmiotu może prowadzić do rozpadu wspólnoty²⁴.

W podejściu Emanuela Adlera i Michaela Barnetta wyróżniono poziomy, na których definiowany jest kontekst współpracy między państwami oraz organizacjami międzyrządowymi, jej charakter oraz składniki. Wskazano tym samym na elementy definiujące bezpieczeństwo wspólnot społecznych. Pierwszy poziom obejmuje zmieniające się warunki określone składnikami determinującymi postać współpracy. Drugi poziom zawiera w sobie elementy strukturalne, w tym między innymi potęgę, wiedzę oraz elementy procesów związanych z bezpieczeństwem, takich, jak wymiana,

²² K.W. Deutsch, *Political community and the North Atlantic area: international organization in the light of historical experience*, Princeton University Press, Princeton 1957, s. 36.

²³ E. Adler, M. Barnett, *Security communities in theoretical perspective*, [w:] *Security Communities*, red. E. Adler, M. Barnett, Cambridge University Press, Cambridge 1998, s. 4.

²⁴ *Ibidem*, s. 6–15.

organizacja, nauka – edukacja-społeczna. Trzeci poziom składa się z takich elementów, jak wzajemne zaufanie, zbiorowa tożsamość oraz oczekiwania pokojowej zmiany (tab. 1).

Tabela 1. Kluczowe elementy tożsame dla wspólnot bezpieczeństwa

Poziomy współpracy	Charakter współpracy	Składniki współpracy
Poziom I	Zmieniające się warunki	Zmiany w zakresie technologii, demografii
		Rozwój oraz nowa interpretacja rzeczywistości społecznej
		Zagrożenia zewnętrzne
Poziom II	Elementy strukturalne	Potęga
	Elementy procesów	Wiedza
		Wymiana
		Organizacja
Poziom III	Nauka /edukacja społeczna	
	Wzajemne zaufanie	Oczekiwania pokojowej zmiany
	Zbiorowa tożsamość	

Źródło: opracowano na podstawie: E. Adler, M. Barnett, *A framework for the study of security communities*, [w:] *Security Communities*, red. E. Adler, M. Barnett, Cambridge University Press, Cambridge 1998, s. 38–44.

Wskazane kryteria poznania charakteru bezpieczeństwa wspólnot definiują jedynie ich kontekst. W podjętych rozważaniach pozostają nierozstrzygnięte kwestie choćby „skali” wspólnoty, formuły oraz sposobu partycypacji w niej podmiotów rządowych, pozarządowych czy pozapaństwowych. Pominęto także istotną perspektywę transnarodową, pozwalającą szczegółowo ukazać związek między politykami tożsamymi dla państwa w wymiarze wewnętrznym oraz ich związek z tymi, które są realizowane w stosunkach międzynarodowych²⁵.

Trwałość i perspektywiczność wspólnot bezpieczeństwa zapewniają więzi będące rezultatem związków między państwami jako instytucjami bezpieczeństwa oraz ich społeczeństwami. Można je przy tym wyodrębnić według kryterium trwania:

- więzi trwałe, wyrażane w długich, niekiedy kilkunastoletnich okresach (zazwyczaj związane z charakterem związków między państwami);
- więzi zmienne, wyrażane średniookresowo (zależne od bieżących, koniunkturalnych procesów, zjawisk politycznych, innych);
- więzi doraźne, wyrażane w krótkim czasie (zwykle poprzez określoną koniunkturę sprzyjającą współpracy).

²⁵ Patrz rozważania dotyczące perspektyw teoriopoznawczych i ich znaczenia dla pojmowania problematyki wspólnot bezpieczeństwa w: E. Adler, M. Barnett, *Security communities in theoretical perspective...*, s. 7 i n.

Biorąc pod uwagę kryterium przestrzenne można wyróżnić więzi łączące wspólnoty bezpieczeństwa. W ujęciu Deutscha nabierają one cech geopolitycznych (globalnych, regionalnych, subregionalnych, lokalnych). W ujęciu Józefa Kukułki według praw internacjonalizacji, instytucjonalizacji współpracy między państwami, ich organizacjami oraz innymi podmiotami, oddziaływań kreujących współzależności stanowią procesy społeczne w mikro- i makroskali. Według Emanuela Adlera o charakterze wspólnot bezpieczeństwa przesądzają zasoby materialne, technologie oraz szeroko rozumiany rozwój społeczny – stanowią one determinanty owych więzi²⁶.

Podstawowym spoiwem określającym charakter więzi łączących państwa oraz funkcjonujące w ich ramach wspólnoty bezpieczeństwa są wartości polityczne. W stosunku do nich formułowane są interesy utożsamiane jako wspólnotowe i ich pochodna – cele działań instytucji państwa nadające im zoperacjonalizowany charakter. W koncepcji wspólnot bezpieczeństwa występują przy tym pewne stałe elementy, które kreują wiedzę o tym, z czym są one identyfikowane. Elementy te to związki cywilizacyjno-kulturowe (tj. indywidualnie oraz w sposób całościowy rozpatrywane związki: polityczne, gospodarcze, kulturowe, inne). Ponadto związki międzypaństwowe, tworzące szczególne rodzaje więzi łączących te podmioty w stosunkach dwu- i wielostronnych (współcześnie przede wszystkim na forum instytucji i organizacji międzynarodowych). Wymienione rodzaje związków traktowane są jako rezultat procesów internacjonalizacji, instytucjonalizacji współpracy między państwami, ich organizacjami oraz innymi podmiotami, a także skutek oddziaływań kreujących współzależności²⁷.

LITERATURA

- [1] Adler E., Barnett M., *Security communities in theoretical perspective*, [w:] *Security Communities*, red. E. Adler, M. Barnett, Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- [2] Buzan B., Jones Ch., Little R., *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, Columbia University Press, New York 1993.
- [3] Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych*, PWN, Warszawa 2007.

²⁶ J. Gryz, *Bezpieczeństwo państwa. Władza – Polityka – Strategia...*, s. 57–58.

²⁷ Internacjonalizacja stanowi wyraz wzajemnego przenikania się różnych składników życia zorganizowanych grup społecznych oraz upowszechnianie, zbliżanie i upodabnianie uznawanych przez te grupy wartości, norm, postaw. Instytucjonalizacja jest stałym procesem rozwoju stosunków społecznych w każdej formie. Oddziaływania stanowią zewnętrzny, a zarazem wtórny wyraz potrzeb i dążeń społeczności wewnątrzpaństwowych oraz przejawy ich współdziałania, współzawodnictwa, walki. Współzależności wyrażają zaś wzajemne uzależnienie (geograficzne: bliskie lub odległe położenie, bogate lub ubogie zasoby naturalne, podobny lub odmienny klimat; narodowo-społeczne: mono- lub polietniczność, doświadczenie historyczne, kultura; świadomościowe: dominujące ideologie, koncepcje polityczne, doktryny, polistategie i programy). Współzależności determinują czynniki sprawcze, czyli ekonomiczno-techniczne, polityczno-wojskowe, dyplomatyczno-instytucjonalne, osobowościowe przywódców państw i decydentów politycznych. J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*, Scholar, Warszawa 2000, s. 179–247.

- [4] Deutsch K.W., *Political community and the North Atlantic area: international organization in the light of historical experience*, Princeton University Press, Princeton 1957.
- [5] Gryz J., *Instytucjonalizacja stosunków transatlantyckich*, Scholar, Warszawa 2004.
- [6] Gryz J., *Bezpieczeństwo państwa. Władza – Polityka – Strategia*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2013.
- [7] Haydn G., Court J., *Governance and Development*, World Governance Survey Discussion Paper 1, United Nations University, Tokyo 2002.
- [8] Kaplan R.D., *Polityka Wojowników. Dlaczego przywództwo potrzebuje pogańskich wartości*, Sprawy Polityczne, Elbląg 2008.
- [9] Kjaer A.M., *Rządzenie, Sic!*, Warszawa 2009.
- [10] Klamut R., *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej” Nr 286, „Ekonomia i Nauki Humanistyczne” 19/4 (2012).
- [11] Kukułka J., *Teoria stosunków międzynarodowych*, Scholar, Warszawa 2000.
- [12] Marczuk K.P., *Bezpieczeństwo wewnętrzne państw członkowskich Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2012.
- [13] Masłowski A., *Motywacja i osobowość*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1990.
- [14] Rhodes R.A.W., *Understanding Governance. Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*, Open University Press, Buckingham 1997.
- [15] Rosenau J.N., *Governance in Twenty-First Century*, „Global Governance” 1/1.
- [16] *Strategia Rozwoju Kraju lata 2007–2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 27 czerwca 2006.
- [17] *System reagowania kryzysowego Unii Europejskiej*, red. J. Gryz, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.

SECURITY COMMUNITY

Knowledge about the world, the social reality, its functioning are made up of many different theories, laws, concepts, and finally, the concept of the world around us. The point is that only a part of them is true and these are only in certain, often accidental circumstances. Therefore, the distinction of their authenticity or lack is fraught with a risky and error. The thing also applies to the safety of communities created by the people and their participation. This has consequences in every aspect of human activity. Understanding of the social security community has a long tradition. It is characterized by the diversity and freedom of interpretation of social, religious, political, economic and others. Referring to the category of communities, since Aristotle, by theologians, and contemporary authors, we perceive their security as part constitutes the social ties, existing order. The relationship between cognition and understanding, and actually desire to perceive in the area of community safety has become the basis for making these considerations. However, they are limited. Considerations are not aimed at identity and its role in the security community. There also skip expose broader ideas and ideologies underlying the formation and transformation of these communities. Also omitted shaped mechanisms including the impact of by various pressure groups present in political systems. Therefore, the aim of this paper is to present the theoretical basis of the formulation of social security communities. Moreover

to answer the question that build relationships safety social communities. Consequently, to obtain the knowledge base of policy formulation and national security strategy.

Keywords: security community, psychosocial security, social ties.

DOI:10.7862/rz.2015.hss.3

Przesłano do redakcji: styczeń 2015

Przyjęto do druku: czerwiec 2015